

ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

НАУКОВИЙ
ВІСНИК

HISTORY
JOURNAL

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ
ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

OF YURIY FEDKOVYCH
CHERNIVTSI
NATIONAL
UNIVERSITY

Рік заснування 1996

Foundation year 1996

№ 2/2021 (54)

№ 2/2021 (54)

ІСТОРИЯ

HISTORY
SCIENCES

Чернівці
Чернівецький національний
університет
2021

Chernivtsi
Chernivtsi National
University
2021

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
*Журнал входить до переліку наукових фахових видань
України з історичних наук категорія «Б»*
Наказ Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03. 2020 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21905-11805ПР від 05.02.2016 р.
Журнал індексується науково-метричною базою *Index Copernicus*
Веб-сайт: <http://hj.chnu.edu.ua>

Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : Історія. Чернівці : Чернівецький університет, 2021. № 2. 140 с.
Ч-49 <https://doi.org/10.31861/hj2021.54>
ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

Тематика наукового вісника охоплює питання історії України, всесвітньої історії, політичної історії, археології, етнології, спеціальних історичних дисциплін та краєзнавства.

У збірнику публікуються дослідницькі роботи та рецензії. Статті друкуються українською, російською, польською, румунською, англійською, німецькою та французькою мовами.

Редколегія випуску:

Олександр Филипчук, канд. іст. наук, наук. редактор (Чернівці, Україна);
Олександр Добржанський, д-р іст. наук, заст. наукового редактора (Чернівці, Україна);
Василь Ботушанський, д-р іст. наук, заступник наукового редактора (Чернівці, Україна);
Богдан Боднарюк, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Степан Борчук, д-р іст. наук (Івано-Франківськ, Україна);
Юрій Макар, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Анджей Гіль, д-р іст. наук (Люблін, Польща);
Роман Дрозд, д-р іст. наук (Слупськ, Польща);
Лізавета Дубінка-Гуца, канд. іст. наук (Копенгаген, Данія);
Оксана Каліщук, д-р іст. наук (Луцьк, Україна);
Мирослав Кметь, д-р іст. наук (Банська Бистриця, Словаччина);
Ігор Крючков, д-р іст. наук (Ставрополь, Росія);
Антоній Мойсей, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Штефан Пурич, д-р іст. наук (Сучава, Румунія);
Олександр Руснак, канд. іст. наук (Чернівці, Україна);
Олександр Сич, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Людмила Стрільчук, д-р іст. наук (Луцьк, Україна);
Вікторія Тельвак, канд. іст. наук (Дрогобич, Україна);
Сергій Троян, д-р іст. наук (Київ, Україна);
Володимир Фісанов, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Михайло Чучко, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);
Микола Гуйванюк, канд. іст. наук, відповідальний редактор (Чернівці, Україна).

Адреса редколегії: Україна, 58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, факультет історії, політології та міжнародних відносин, тел. +38-050-538-51-10.
E-mail: o.dobrzanskiy@chnu.edu.ua

Published by Academic Council
of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Academic Journal Category «B»
Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine
№ 409 dated 17.03.2020
Certificate of registration KB № 21905-11805IIP dated 05.02.2016
The journal is indexed by scientific-metric base Index Copernicus
Website: <http://hj.chnu.edu.ua>

History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi :
Ч-49 Chernivtsi University, 2021. № 2. 140 p.
<https://doi.org/10.31861/hj2021.54>
ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

The Journal keeps readers up-to-date with concise, thoughtful reviews of key topics on all aspects of the History of Ukraine, World History, Political History, Archeology, Ethnology, Anthropology and Regional Studies.

The backbone of the Journal comprises research and reviews. Languages: Ukrainian, Russian, Polish, Romanian, English, German and French.

Editorial Board:

Oleksandr Fylypchuk, PhD in History, Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Olexandr Dobrzhanskyi, Doctor of History, Deputy Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Vasyl Botushanskyi, Doctor of History, Deputy Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Bohdan Bodnariuk, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Stepan Borchuk, Doctor of History (Ivano-Frankivsk, Ukraine);
Yuriy Makar, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Andrzej Gil, Doctor of History (Lublin, Poland);
Roman Drozd, Doctor of History (Slupsk, Poland);
Lizaveta Dubinka-Guscha, PhD in History (Copenhagen, Denmark);
Oksana Kalishchuk, Doctor of History (Lutsk, Ukraine);
Myroslav Kmet', Doctor of History (Banska Bystrica, Slovakia);
Igor Kriuchkov, Doctor of History (Stavropol, Russia);
Anthonii Moisey, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Stefan Purich, Doctor of History (Suceava, Romania);
Oleksandr Rusnak, PhD in History (Chernivtsi, Ukraine);
Oleksandr Sych, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Lyudmila Strilchuk, Doctor of History (Lutsk, Ukraine);
Victoria Telvak, PhD in History (Drohobych Ukraine);
Serhiy Troyan, Doctor of History (Kyiv, Ukraine);
Volodymyr Fisanov, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Mychailo Chuchko, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Mykola Huivaniuk, PhD in History, Executive Editor (Chernivtsi, Ukraine).

Editorial Address: 58012, Chernivtsi, Kotsiubynskiy Str. 2, Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, College of History, Political Science and International Studies, Tel. +38-050-538-51-10
Email: o.dobrzhanskiy@chnu.edu.ua

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Громакова Н. ПОЛЬСЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА	6–16
Hromakova N. POLISH SOCIO-POLITICAL MOVEMENT IN THE UKRAINIAN LANDS: REGIONAL SPECIFICS	6–16
Воротняк І. МЕНТАЛЬНІСТЬ БУКОВИНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА XVIII – ПОЧАТКУ XX ст.	17–25
Vorotniak I. THE MENTALITY OF THE BUKOVYNIAN PEASANTRY OF THE 18th – EARLY 20th CENTURY	17–25
Прищепя О. РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ У МІСТАХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ПЕРША ТРЕТИНА XIX ст.)	26–33
Pryshchepa O. IMPLEMENTATION OF THE STATE ENLIGHTENMENT MODEL OF EDUCATION IN THE CITIES AND TOWNS OF RIGHT-BANK UKRAINE (FIRST THIRD OF THE 19th CENTURY)	26–33
Добржанський О., Цьмух П. РОДИННЕ ДЕРЕВО СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО	34–44
Dobrzhanskiy O., Tsmukh P. THE FAMILY TREE OF STEPAN SMAL-STOTSKY	34–44
Дубінський, В. Федьков О. УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ СПІЛКИ В РОБОТІ ЗАГАЛЬНОІМПЕРСЬКИХ З'ЇЗДІВ І КОНФЕРЕНЦІЙ РСДРП У 1905–1907 рр.	45–55
Dubinskiy V., Fedkov O. PARTICIPATION OF THE UKRAINIAN SOCIAL DEMOCRATIC UNION IN THE WORK OF THE GENERAL IMPERIAL CONGRESSES AND CONFERENCES OF THE RSDLP IN 1905–1907	45–55
Королько А. ВОЄННІ ДІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ І АВСТРІЙСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА ПОКУТТІ В 1914–1915 рр.	56–77
Korolko A. MILITARY ACTIONS AND ACTIVITIES OF THE RUSSIAN AND AUSTRIAN ADMINISTRATIONS IN POKUTTYA IN 1914–1915	56–77
Христан Н., Герегова С. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ ПОСТПАМ'ЯТІ ПРО СИМОНА ПЕТЛЮРУ НА ПРИКЛАДІ ФІЛЬМУ «П.К.П.»	78–86
Khrystan N., Herehova S. REPRESENTATION OF CINEMATOGRAPHIC POSTMEMORY ABOUT SYMON PETLIURA ON THE EXAMPLE OF THE MOVIE «P.K.P.»	78–86
Руснак О., Томаш В. РОЗВИТОК ЛІСОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ І ХОТИНЩИНИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	87–95
Rusnak O., Tomash V. DEVELOPMENT OF FOREST INDUSTRY OF NORTHERN BUKOVYNA AND KHOTYN REGION IN THE INTERWAR PERIOD	87–95

Доброчинська В. РАДЯНІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ РІВНЕНЩИНИ (1939–1941 pp.)	96–105
Dobrochynska V. SOVIETIZATION IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE RIVNE REGION (1939–1941)	96–105
Борчук С., Санкович М. КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ НА ПРИКАРПАТТІ У ПЕРІОД ДРУГОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ	106–112
Borchuk S., Sankovych M. COLLECTIVIZATION IN PRYKARPATTIA DURING THE SECOND SOVIETIZATION OF WESTERN UKRAINIAN LANDS	106–112
Рубанець М. ГАЗЕТА «РАДЯНСЬКА БУКОВИНА» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1946–1947 РОКІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	113–123
Rubanets M. NEWSPAPER «SOVIET BUKOVYNA» AS A SOURCE FOR THE STUDY OF THE HOLODOMOR OF 1946–1947 IN CHERNIVTSI REGION	113–123
Паска Б. ДИСИДЕНТИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ НА СТОРІНКАХ САМВИДАВНОГО ЧАСОПИСУ «УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК» (1970–1972 pp.)	124–133
Paska B. DISSIDENTS OF IVANO-FRANKIVSK REGION ON THE PAGES OF THE SELF-PUBLISHED MAGAZINE «UKRAINIAN HERALD» (1970–1972)	124–133
IN MEMORYIUM	
Холодницький В. ПАМ'ЯТІ ПЕТРА ПАВЛОВИЧА БРИЦЬКОГО (1931 – 2020)	134–139
Kholodnytskyi V. IN MEMORY OF PETRO PAVLOVYCH BRYTSKYI (1931 – 2020)	134–139

Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія. № 2. 2021. С. 7–25
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. № 2. 2021. pp. 7–25
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2021.54.7-25>
hj.chnu.edu.ua

УДК: 39:316.64] (477.85) (=161.2) «177/19»

© Іван Воротняк* (Чернівці)

МЕНТАЛЬНІСТЬ БУКОВИНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА XVIII – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У пропонованій статті автор фокусує увагу на психологічній характеристиці українського селянства Буковини в австрійський період. Сільське населення краю належало до традиційного доіндустріального суспільства, котре всі свої зусилля спрямовувало на виробництво та збереження продуктів харчування. Відповідно, цьому соціуму була абсолютно чужою західна ідея про те, що природа виступає пізнавальною системою, успішне вивчення якої дозволяє створювати ефективні технології для покращення власного добробуту.

Повсякденне життя засвідчує замкнутість буковинського селянства і наявність цілої низки упереджень стосовно морально-етичної поведінки та взаємодії з представниками інших етнічних спільнот, які компактно проживали на території краю. Духовний світ відображає стихійно-матеріалістичні погляди селян як на природу загалом, так і на окремі природні явища, господарство та побут.

Ключові слова: буковинське селянство, менталітет, консерватизм, інновації, етнічні стереотипи.

Ivan Vorotniak (Chernivtsi)

THE MENTALITY OF THE BUKOVYNIAN PEASANTRY OF THE 18th – EARLY 20th CENTURY

Abstract. *In this article, the author focuses on the psychological characteristics of the Ukrainian peasantry of Bukovyna in the Austrian period. The rural population of the region belonged to the traditional pre-industrial society, which directed all its efforts to the production and preservation of food products. Accordingly, this society was completely alien to the Western idea that nature acts as a cognitive system, the successful study of which makes it possible to create effective technologies to improve their own well-being. The mentality of the peasantry of the period under study was characterized by archaism and conservatism of views on working conditions. Striving forward to satisfy everyday needs, they were not pragmatic masters who were oriented towards the long term or interested in the problems of the market economy. On a subconscious level, the owners slowly perceived innovations that did not fit into the traditional system of their views on*

* к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

PhD in History, Associate Professor, Department of World History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0003-2383-0202

e-mail: i.vorotnyak@chnu.edu.ua

methods housekeeping. Everyday life testifies to the isolation of the Bukovynian peasantry and the presence of a number of prejudices in relation to the moral and ethical behavior and interaction by representatives of other ethnic communities compactly living on the territory of the region. The spiritual world reflects the spontaneously materialistic views of the peasants both on nature as a whole and on individual natural phenomena, economy and everyday life.

Keywords: *Bukovynian peasantry, mentality, conservatism, innovation, ethnic stereotypes.*

Історія ментальностей, як одна зі складових інтелектуальної історії в її сучасному розумінні, передбачає вивчення базових психологічних і ціннісних установок, стереотипів сприйняття дійсності і уявлень, розумових звичок індивідів і груп, що визначають їхню соціальну поведінку. На відміну від категорії соціальної свідомості, ментальність виходить до підсвідомої (несвідомої) сфери людської психіки, будучи своєрідною «призмою» сприйняття або «сіткою уловлювання» дійсності свідомістю індивіда. Вона не включає всього змісту свідомості певної спільноти в ту або іншу епоху, визначаючи швидше базові механізми його функціонування, фундаментальні прояви. Реконструкція змісту і структури масової свідомості дає змогу виявити його пріоритети, а це, своєю чергою, – відтворити проекцію ментальних установок, що визначають домінування тих або інших уявлень, а також переважаючих певних розумових конструкцій, обумовлених стійкими або такими, що формуються, стереотипами.

Європейські історики вже давно обґрунтували необхідність вивчення історії селянської ментальності. Перший ґрунтовний аналіз цього явища в історичному аспекті здійснили представники щонайменше трьох поколінь школи «Анналів». Найбільш відомими з них були Л. Февр, М. Блок, Ж. Лефевр (перше покоління), Ф. Бродель (друге покоління), Ж. Ле Гофф, Е. Леруа-Ладюрі, Р. Дарнтон. За допомогою психологів вони в контексті розроблюваних школою «Анналів» парадигм плідно працювали над проблемами морально-психологічного боку релігійного світогляду, вірувань селян, прихильності землеробського населення до патріархальних методів господарювання, консервативного характеру селянської психології, взаємозумовленості духовного складу простого народу й духовно-моральних домінант психології еліти суспільства. Один з представників цієї наукової школи Е. П. Томсон у 1971 р. вперше спробував простежити реакцію «докапіталістичної ідеології» селян на еволюцію ринкових відносин¹.

Одним з перших українських дослідників, хто зробив спробу здійснити аналіз менталітету українського селянства другої половини ХІХ – початку ХХ ст., є черкаський історик Ю. П. Присяжнюк. На протигагу позитивістським та неопозитивістським, чи «стихійно позитивістським» підходам, які, як вважає вчений, продовжують переважати в сучасній українській історіографії селянства, він робить намагання використовувати методологію школи «Анналів», напрацювання історичної психології та антропології тощо. В полі зору науковця – селянська релігійність, ставлення до землі, праці, влади тощо². Однак деякі положення Ю. Присяжнюка викликають критичні зауваження з боку колег. Так, на думку О. В. Михайлюка, проблематичною вбачається трактування селянства як «історичної особистості», спроби віднайти «езотеричні особливості» «хліборобської людності», яка «сягає глибини віків» і фактично зводиться до «етнопсихологічної самобутності». Як вважає дослідник, дещо спрощено Ю. Присяжнюк трактує поняття «традиціоналізм», схильний до певної абсолютизації етноіндивідуальних ознак українських селян³.

Характеристиці ментальності населення Буковини в період перебування краю у складі Молдавського князівства присвячена стаття А. Гостюк та О. Козак⁴. На основі свідчень молдавських літописів Григорія Уреке, Мирона і Ніколая Костіних та «Опису Молдавії» Дмитрія Кантеміра, дослідникам вдалося з'ясувати, як представники еліти Молдавського

князівства у своїх творах висвітлили особливості світоглядних уявлень, стереотипів поведінки, уявлення про історію власного народу, характер релігійності, погляди на повсякденне життя, що були притаманні як вищим, так і нижчим верствам молдавського суспільства, в тому числі й мешканцям «Горішньої землі», яка з 1775 р. увійшла до складу імперії Габсбургів і в подальшому відома як Буковина. Загалом можемо констатувати: якщо ментальності українців Наддніпряни та й інших історико-етнографічних регіонів України присвячено чималу кількість новітніх досліджень, то менталітет буковинців вивчений недостатньо, тому розглядувана тема потребує ґрунтовного наукового вивчення. Предметом нашої статті є соціопсихологічна характеристика українського селянства Буковини в період перебування краю у складі Австро-Угорської імперії, висвітлення таких аспектів, як ставлення до праці, взаємовідносини в громаді та з іновірцями, народна мораль і особливості світогляду.

Тогочасне українське населення Буковини, як і інших регіонів України, можна віднести до традиційного суспільства, котре базувалося на сільському господарстві, тобто на виробництві та збереженні продуктів харчування. Цьому суспільству була абсолютно чужою західна ідея про те, що природа є пізнавальною системою, успішне вивчення якої дозволяє створювати могутні технології. Світогляд, на якому трималося це суспільство, не передбачав інтенсивного пізнання і засвоєння природи. Він базувався, швидше, на стійкому співробітництві між природою і суспільством, в ході якого природа не тільки приносить суспільству скромні, хоча й постійні продукти харчування, але одночасно ніби санкціонує, виправдовує суспільний устрій та служить його відображенням⁵.

Перші свідчення про місцевих сільських жителів знаходимо у донесенні Галицькому генеральному командуванню від 14 лютого 1781 р. глави окупаційних властей – австрійського генерала Карла фон Енценберга. Він, зокрема, характеризував буковинських селян як людей, не при звичаєних до дисципліни, порядку і господарства. Причому причину цього він вбачав у тому, що селяни не мали власної садиби і поля, а будували свій будинок на чужій землі, яку в будь-який час міг відібрати поміщик. Далі генерал пропонував своє бачення розв'язання цієї проблеми: «Якщо б ці причини усунути і дати селянину власну землю, яку можна передавати в спадщину, він будував би свій будинок краще і устатковував би дорожче. В результаті цього сільське населення Буковинської округи, подібно до інших більш облаштованих країв, з часом стало б прихильним до господарських справ і до кращого обробітку власної землі...»⁶. Так само характеризував стан господарства і водночас місцеве селянство представник молдавського боярства Василь Балш, який зазначав, що «землеробство в краї знаходиться в жалюгідному становищі, так що майже кожний селянин засіває лише таку кількість землі, збір з якої ледве може покрити його потреби протягом року»⁷.

Ці дані певною мірою переґукуються зі свідченнями колишнього воєводи Молдавського князівства Дмитрія Кантеміра. У своєму «Описі Молдавії» він так характеризував сільське населення Молдавського князівства (до 1774 р. територія Буковини називалася «Горішня земля», терени якої охоплювали Чернівецьку, Сучавську та Хотинську волості⁸): «вони не турбуються, щоб примножити достаток своєю працею, але задовольняються лише тим, що їм вистачає на прожиття на один рік, або як кажуть вони, до нового хліба»⁹.

Отже, місцеве селянство навряд чи можна було назвати працьовитим. Цю обставину можна вважати закономірністю, що була характерною не лише для буковинських русинів (українців). Наприклад, русини сусідньої т. зв. «руської Буковини» (частина території тодішнього Хотинського повіту: Грозинська, Клішківська та Рукшинська волості. – *Авт.*), за свідченням етнографа П. Нестеровського, «дуже важкі на підйом ... той хто відмовляється (від заробітку), продовжує у себе вдома філософськи жувати один черствий хліб чи їсти в дірявій, підбитій вітром хаті прогірклу мамалигу з квашеними огірками...»¹⁰.

Ставлення селян до праці ілюструє стаття, вміщена в часописі «Сельській господарь»: «Як має господар 4-6 фалеч білого хліба, що разом приходить, а челядь його складається лиш з четверо, шестеро пар рук, а в селі робітника важко знайти, бо кожний своє хапає, то він вже не годен свій хліб вчасно зібрати. Найтяжче за косаря; треба аби рано вийшов, і поле недалеко було; аби не накладав 15 разів люльку, а 30 разів запалював, направляв, шпортав, вигортав; аби коло снідання, обіду, полуднику їв, а не дрімав, і не одходив десять раз на бік, що поле фальчі або морг викосив за день. Але таких рідко, найбільше викошують наші косарі 25-30 пражин. На 4-6 фальч потрібно по 3-4-6 косарів на день класти, аби за два-три дні викосити. Та звідки їх взяти? Косаря звичайно найважче дістати, а доброго дуже рідко, для того треба не раз і якому п'яниці, що його вже корчмар з корчми літом вигонить, що лиш ледве косою махає, і по землі повзає, 40-50 крон і харч (ще й три рази горілки) дати, що до купи 80-90 крон робить...»¹¹.

Будучи консервативними, а також проявляючи недовіру до кожної новації, селяни дуже міцно трималися за звичаї своїх предків і їх майже неможливо було переконати в безпідставності таких переконань¹². Тільки тоді, коли ставало очевидним, що старий спосіб господарювання себе більше не виправдовує, вони починали скаржитися: «ей, якби я то був знав, що так буде, я був робив інакше – надумався по шкоді, набрав розуму по шкоді»¹³. Очевидно, виходячи з подібних обставин, свого часу глава крайової адміністрації Карл фон Енценберг звертав увагу на те, що землеробству Буковини потрібні «німецькі робочі руки» і «німецький спосіб господарювання». Важливим поштовхом для підвищення побутової і господарської культури серед місцевого населення, на думку Енценберга, було б включення трьох-чотирьох німецьких сімей до складу більших існуючих автохтонних поселень як культуризаційного зразка¹⁴.

Характеризуючи жителів гірської частини краю, варто відзначити їхню гостинність і привітність, вони завжди з радістю приймали гостей, відмовляючись брати за це плату¹⁵. За своєю вдачею гуцули відрізнялися від румунів жвавістю¹⁶, були гордими і цінували свободу¹⁷.

Заняття скотарством вплинуло на формування стереотипу заможного господаря: вони оцінювали своє майно за кількістю великої рогатої худоби, коней, овець, кіз і свиней. Коли керівництво громади визначало розміри податку, які повинні були сплачувати окремі її члени, то бралася до уваги саме кількість худоби. Через це в гуцульських прислів'ях досить часто згадуються домашні тварини: «Як бик звик, так і реве», «І коза ціла, і вовк не голодний»¹⁸. Серед гуцулів траплялися заможні господарі, майнові статки яких оцінювались від 20 до 30 тис. гульденів. Однак вони не цінували по-справжньому багатство. Основна їхня радість, за словами львівського дослідника Б. Гаке, «є те, що є можливість напитися досхочу горілки»¹⁹. Поряд з цим дослідники називають ще один суттєвий недолік у поведінці горян – їхні вільні моральні погляди, які були наслідком особливих гірських умов²⁰. Тому й не дивно, що поширеним явищем серед горян були венеричні захворювання, принесені сюди росіянами після останньої війни з Портою, що супроводжувалося надзвичайною розпустою серед місцевого населення. За свідченням Б. Гаке, один з горян утримував вдома невеличкий гарем²¹. Найбільш критичним у своїх судженнях про гуцулів був священник С. Воробкевич, який тривалий час працював парафіяльним священником в Руській Молдавиці: «гуцул загалом зледащилий чоловік, п'яниця, злодій, раб жидівський – рідко, дуже рідко знайдеш де ще чисту душу. П'янство, злодійство, куревство, лінивість, сварка – то свойства гуцулів. Моя парафія має п'ять кадастрових миль і близько 2500 душ – і велика річ, знайти 4-5 справедливих людей. Всі ідиферентні проти церкви, поступу і всього доброго»²².

Загальноприйнятою нормою для русинів (жителів рівнинної частини краю), як і гуцулів було зустрічати гостя біля дверей хлібом і сіллю, а коли гість відходив, господарі виряджали

його з їдою і випивкою до дверей, за ворота, навіть до краю села²³. Головною цінністю в русинів була земля. Садибні ділянки обгороджувалися парканами, межами, купами землі тощо. Змінити межу вважалося тяжким гріхом – за народними уявленнями, сусіди, які не живуть у злагоді через межу, на тому світі будуть рвати один одному волосся. Загальною ж власністю в селян вважалися: вода в струмках і річках разом з рибою, вигін, церква, дороги, криниці у полі, містки, каміння на річках, сухе дерево в лісі, колоски, що залишалися на полі після жнив, гриби, ягоди і малина, дичина в лісі²⁴.

Говорячи про осіб, які користувалися авторитетом серед селян, у першу чергу варто назвати поміщика. Селяни взагалі досить поштиво ставилися до панів, висловлюючи свою смиренність і відданість, але, за словами етнографа Л. Симигіновича-Штауфе, доки нужда не змусить їх – з великою неохотою виконують поміщицькі бажання²⁵. Вчителя селяни розглядали як основу для існування школи і, оскільки вони не любили її, то не дуже прихильно ставилися до вчителя. Важливими особами у селі були дяк або даскал, багаті, річисті господарі та старі відставні солдати²⁶. У разі хвороби селяни зверталися по допомогу не до лікаря, а до старих людей і відставних солдатів, які явно користувалися значно більшим авторитетом, ніж лікар²⁷.

Про те, як ставилися сільські мешканці до адвокатів, свідчить вислів: «Адвокат пише й пише, але завжди по твоїй шкірі», тому селяни в більшості випадків намагалися вирішити свої суперечки через сільського суддю або за допомогою іншого посередника, не звертаючись до суду. Душа клятвopорушника, за народними уявленнями, дістається чортові, але якщо хтось під час принесення клятви сховає під пахвою камінь, тому не зашкодить його брехлива клятва і кара за гріх у такому випадку впаде на камінь²⁸.

Серед буковинського селянства існувала ціла система морально-етичних поглядів та переконань. Згідно з народними поняттями, вбивство, яке скоїв п'яний, не є важким злочином, а ненавмисним злочином, який не повинен каратися²⁹. Вбивство сварливої жінки або єврея карається дуже м'яко, з чого очевидно низьке соціальне становище жінки і єврея. З іншого боку, до важких злочинів належали не поштиве ставлення до хреста, пограбування церкви і вбивство священника. Не менш святими для русина є батьки. Дитині, яка здійме руку на батька чи матір, вона повинна відсохнути, або ж повинен затьмаритися розум. Так само осуджувалося вбивство вагітної жінки. Пограбування тіла небіжчика чи оселі бідної вдови також каралося найсуворішим способом³⁰.

Досить важко русини сходилися з представниками інших націй, за винятком хіба що євреїв. Попри те, що євреї були постійним об'єктом насмішок і великої кількості анекдотів та розповідей, все ж селянин охоче звертався до них, цілком добровільно йшов у найми, виконував усі господарські роботи: орав поле, обробляв його, збирав урожай, постачав на базар їхній врожай тощо. На думку Л. Симигіновича-Штауфе, це пояснювалося трьома обставинами: «по-перше, впертий селянин вважає, що у дні його біди лише єврей був готовий прийти йому на допомогу; по-друге, він відчуває свою безпорадність і неможливість одержання підтримки від інших людей, а лише знову від спекулянта, який зараз використовує його фізичні сили, як раніше скористався з його фінансових можливостей і, нарешті, потретє, він знає, що продажем горілки займається в основному лише єврей. Горілка ж є тим нектаром, який вгамовує всі його страждання на цьому світі»³¹.

Особливістю національної самосвідомості буковинців було те, що вона базувалася на церковному ґрунті. Згідно з фаталістичними уявленнями селянина, його доля залишалася в Божих руках, тому він і не боявся небезпек, покладаючись на Бога³². Священною вважали русини клятву, зокрема якщо вона була висловлена в церкві на розп'ятті. Фальшиве свідчення у суді траплялося рідко, оскільки селяни вірили, що в того, хто неправдиво клянеться, відсохне права рука або в його помешкання вдарить блискавка, у будь-якому випадку його душа потрапить чортові в руки³³.

Сільський священник – панотець у більшості випадків був порадником для всіх, помічником у процесах, хворобах, шлюбних суперечках, причому неприятели часто підкорялися його вирокові³⁴. Негативно ставилися буковинські русини до тих, хто міняв віру, вважаючи їх такими, що не належать Богу³⁵. Втім, ставлення селянства до служителів культу не можна охарактеризувати однозначно. Попри глибоку релігійність буковинців і прихильне ставлення до своїх душпастирів, усе ж таки селяни намагалися якомога рідше звертатися до них, оскільки кожне таке звертання коштує йому курки або принаймні яйця³⁶. Якщо під час виконання церковних обов'язків місцевий священник уявлявся своїми прихожанами як особа, святішу за яку не можна собі уявити, бо все благословення йде від нього, то буквально за якусь годину він ставав для своєї пастви злим демоном, якщо зустріти його, йдучи на полювання або під час подорожі. Тому під час зустрічі зі священником селяни потай хрестилися і кидали вслід йому декілька соломин з воза або шпильку з одягу³⁷.

Поряд із яскраво вираженою релігійністю не можна не вказати і на певні відголоси язичницьких вірувань, забобонність буковинського селянства³⁸. Очевидно, цей факт вразив І. Продана, який з цього приводу зазначав наступне: «Українці Буковини зберегли дохристиянські звичаї та обряди: у них збереглися і колядки і весільні пісні, і поховальні обряди разом з давньоруською тризною; гуцули під час похорону все ще возять покійника на санях навіть влітку, як це було в часи Русі; у гуцулів не лише збереглися заклинання і заговори, але серед них славляться знахарі і чаклуни, які вміють не лише лікувати різні недуги, але й приворожувати серця і виганяти бісів»³⁹.

Так, серед гуцулів великим авторитетом користувалися носії езотеричних знань – градівники, знахарі, які спеціалізувалися на відвертанні природних стихій (грому, граду, блискавки і т. п.). Зокрема, відомий буковинський священник і етнограф-аматор В. Козаришук писав з цього приводу: «Спочатку гуцул звертався до священника, але коли молитва не була прийнята Богом, то в такому випадку, за народними віруваннями, тільки один знахар міг допомогти у скруті і гуцули зверталися до нього за порадою. Знахар, як вірили гуцули, на все знав раду дати, і радив білизну на річці не прати, і дощу чекати, і плювати в сторону хмар, щоб хмарників роздразнити. Деякі знахарі радили зарізати півня посеред села над рікою і поливати кров'ю воду, пустивши після цього півнячу голову за водою. Були й такі, що веліли всім жінкам в селі, заміжнім і дівчатам, роздягтися і вночі йти на межі села і там водою поливати межові копці (копанці). Що раз знахар скаже, то народом виконується свято»⁴⁰.

Іноді переконання про можливість чаклунського впливу на погодні умови доводили до курйозних випадків. Зокрема, під час будівництва залізниці на Буковині у 1865 р. люди пояснювали сухий рік чарівництвом будівельних підрядчиків з метою швидшого завершення робіт. Одного з них – англійця – спіймали і побили тільки за те, що він був помічений роздягнутим серед поля, коли приймав сонячні ванни. На думку селян, саме у такий спосіб він викликав посуху⁴¹.

Підсумовуючи вищесказане, можемо констатувати, що менталітет буковинського селянства визначали такі риси, як архаїзм і консервативність поглядів на умови праці. Орієнтуючись на повсякденні матеріальні потреби, вони не були далекоглядними і задовольнялися невеликими результатами праці, мало переймаючись проблемами ринкової економіки. Підсвідомо буковинські селяни не сприймали жодних інновацій, які не «вписувалися» у традиційну систему їхніх поглядів на способи ведення господарства. Повсякденне життя засвідчує замкнутість буковинського селянства і наявність цілого ряду стереотипів з питань морально-етичної поведінки та міжетнічного спілкування. Духовний світ відображає стихійно-матеріалістичні погляди селян як на природу загалом, так і на окремі природні явища, господарство та побут.

¹ Ю. Присяжнюк, *Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина XIX – початок XX ст.)* [The Mentality of the Ukrainian Peasantry in the Conditions of Capitalist Transformation of Society (Second Half of the 19th – Beginning of the 20th Century)], in «Український історичний журнал», 1999, № 3, с. 23.

² Ю. Присяжнюк, *Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст.* [Ukrainian Peasantry of Dnieper Ukraine: Socio-Mental History of the Second Half of the 19th – Early 20th Century], Черкаси, Вертикаль, 2007, 640 с.

³ О. Михайлюк, *Селянство Наддніпрянської України в перші десятиліття XX ст. (1900-1922 рр.): Соціокультурні трансформації* [The Peasantry of Dnieper Ukraine in the First Decades of the 20th Century. (1900-1922): Socio-Cultural Transformations], Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук, Дніпропетровськ, 2009, с. 21.

⁴ А. Гостюк, О. Козак, *Молдавські літописи XV – XVIII ст. та опис Д. Кантеміра як джерело до реконструкції ментальності населення буковинського краю в епоху пізнього середньовіччя та раннього модерного часу* [Moldavian Chronicles of the 15-18th Centuries and Description of D. Kantemir as a Source for the Reconstruction of the Mentality of the Population of the Bukovyna Region in the Late Middle Ages and Early Modern Times], in «Буковинський історико-етнографічний вісник», Вип. 6, Чернівці, Прут, 2004, с. 157-161.

⁵ М. Юрій, *Соціокультурний світ України* [Socio-Cultural World of Ukraine], Київ, Кондор, 2004, с. 676.

⁶ *Споконвічна українська земля. Історичні зв'язки Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною: Документи і матеріали* [Native Ukrainian Land. Historical Connections of Northern Bukovyna with Russia and Dnieper Ukraine: Documents and Materials], Ужгород, Карпати, 1990, с. 43.

⁷ F. Ziegler, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur zeit osterreichische occupation*, II Bilderreiche, Die Jahre 1780 und 1781, Czernowitz, 1895, s. 7-58.

⁸ А. Гостюк, О. Козак, *Молдавські літописи*, с. 157.

⁹ Д. Кантемир, *Описание Молдавии* [Description of Moldavia], Кишинев, Карта молдовеняскэ, 1973, с. 151.

¹⁰ П. Нестеровский, *По русской Буковине (путевой набросокъ)* [Across Russian Bukovyna (Travel Sketch)], in «Исторический вестник. Историко-литературный журналъ», 1908, № 5, с. 672.

¹¹ *Сельській господарь* (Чернівці), 1878, 15 червня.

¹² *Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство*, Чернівці, Зелена Буковина, 2004, с. 120.

¹³ *Хлібороб* (Чернівці), 1912, 20 травня.

¹⁴ С. Осачук, «*Leben und leben lassen*» – «*Жити і давати жити іншим*». Під таким гаслом жили німці на Буковині у XIX – на початку XX ст. [«Live and Give Others to Live». Under this Slogan, the Germans Lived in Bukovyna in the 19th – early 20th Century], in «Свобода Слова», 2002, № 17.

¹⁵ В. Haquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică. – Călătorie în Carpații Dacici (1788-1789)*, Radauți, Septentrion, 2002, p. 101.

¹⁶ С. Витвицький, *Історичний нарис про гуцулів* [Historical Eessay about Hutsuls], Львів, Світ, 1993, с. 19.

¹⁷ Г. Купчанко, *Буковина и ее русские жители* [Bukovyna and its Russian Inhabitants], Вѣдень, Книгопечатня Фридриха Ясперса, 1895, с. 21.

¹⁸ R. Kaindl, *Die Huzulen in Die Österreichish-Ungarische Monarchie in Wort un Bild. Bukowina*, Wien, 1899, s. 276.

¹⁹ В. Haquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică*, p. 101.

²⁰ R. Kaindl, *Die Huzulen*, s. 273.

²¹ В. Haquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică*, p. 101.

²² Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 386. Маковей Осип (1867-1925), письменник, літературний критик, журналіст, громадсько-культурний діяч, оп. 1, *спр.* 38 *Маковей О. Стаття про життя та діяльність С. Воробкевича*, арк. 17.

- ²³ A. Manastyrski, *Die Ruthenen in Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort un Bild. Bukowina*, Wien, 1899, p. 254.
- ²⁴ A. Manastyrski, *Die Ruthenen*.
- ²⁵ L.A. Simiginowicz-Staufe, *Die Volkergruppen der Bukowina*, Czernowitz, Druck und Verlag von H. Czopp, 1884, s. 45.
- ²⁶ A. Manastyrski, *Die Ruthenen*.
- ²⁷ L.A. Simiginowicz-Staufe, *Die Volkergruppen der Bukowina*, s. 41.
- ²⁸ A. Manastyrski, *Die Ruthenen*, s. 255.
- ²⁹ A. Manastyrski, *Die Ruthenen*.
- ³⁰ A. Manastyrski, *Die Ruthenen*.
- ³¹ L.A. Simiginowicz-Staufe, *Die Volkergruppen der Bukowina*, s. 44.
- ³² *Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde*, с. 102.
- ³³ *Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde*, с. 106.
- ³⁴ A. Manastyrski, *Die Ruthenen*, s. 254.
- ³⁵ D. Dan, *Rutenii din Bucovina. Schița etnografică*, Cernauți, 1913, p. 51.
- ³⁶ L.A. Simiginowicz-Staufe, *Die Volkergruppen der Bukowina*, s. 45.
- ³⁷ L.A. Simiginowicz-Staufe, *Die Volkergruppen der Bukowina*.
- ³⁸ Т. Стринадко, *Ментальність буковинців за творами Юрія Федьковича* [The Mentality of Bukovynians Based on the Works of Yuriy Fedkovych], in «Буковинський історико-етнографічний вісник», Вип. 6, Чернівці, Прут, 2004, с. 207.
- ³⁹ И. Продан, *Буковинские очерки. Забытый русский уголок в Австрии* [Bukovynian Eessays. Forgotten Russian Corner in Austria], Харьков, Типографія «Мирный трудъ», 1914, с. 10.
- ⁴⁰ В. Козарищук, *Из буковинскихъ карпатскихъ горъ* [From Bukovynian Carpathian Mountains], in «Наука», 1890, № 1, с. 22.
- ⁴¹ Ю. Мисько, *Джерела до вивчення пережитків язичницьких вірувань на Буковині* [Sources for the Study of the Remnants of Pagan Beliefs in Bukovyna], in «Буковинський історико-етнографічний вісник», Вип. 2, Чернівці, 2000, с. 39.

References

1. D. Dan, *Rutenii din Bucovina. Schița etnografică*, Cernauți, 1913, 44 p.
2. *Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde = Bukovyna. Zahalne kraieznavstvo*, Chernivtsi, Zelena Bukovyna, 2004, 488 s.
3. В. Haquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică. – Călătorie în Carpații Dacici (1788-1789)*, Radauți, Septentrion, 2002, 136 p.
4. A. Hostiuk, O. Kozak, *Moldavski litopysy XV – XVIII st. ta opys D. Kantemira yak dzherelo do rekonstruktsii mentalnosti naselennia bukovynskoho kraiu v epokhu piznoho serednovichchia ta rannoho modernoho chasu* [Moldavian Chronicles of the 15-18th Centuries and Description of D. Kantemir as a Source for the Reconstruction of the Mentality of the Population of the Bukovyna Region in the Late Middle Ages and Early Modern Times], in «Bukovynskyi istoryko-etnohrafichnyi visnyk», Vyp. 6, Chernivtsi, Prut, 2004, s. 157-161.
5. R. Kaendl, *Die Huzulen in Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort un Bild. Bukowina*, Wien, 1899, s. 272-282.
6. D. Kantemir, *Opisanie Moldavii* [Description of Moldavia], Kishinev, Kartia moldoveniaske, 1973, 218 s.
7. Khliborob (Chernivtsi), 1912, 20 travnia.
8. V. Kozarishchuk, *Iz bukovinskih karpatskih gor* [From Bukovynian Carpathian Mountains], in «Наука», 1890, № 1, s. 21-25.
9. Н. Kupchanko, *Bukovina i ee russkie zhiteli* [Bukovyna and its Russian Inhabitants], Viden, Knihopечатnia Fridrikha Yaspersa, 1895, 52 s.
10. A. Manastyrski, *Die Ruthenen in Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort un Bild. Bukowina*, Wien, 1899, p. 228-271.
11. О. Mykhailiuk, *Selianstvo Naddnyprianskoi Ukrainy v pershi desiatylittia XX st. (1900-1922 rr.): Sotsiokulturni transformatsii* [The Peasantry of Dnieper Ukraine in the First Decades of the 20th

- Century. (1900-1922): Socio-Cultural Transformations], Avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia doktora istorychnykh nauk, Dnipropetrovsk, 2009, 21 s.
12. Yu. Mysko, Dzherela do vyvchennia perezhlytkiv yazychnytskykh viruvan na Bukovyni [Sources for the Study of the Remnants of Pagan Beliefs in Bukovyna], in «Bukovynskiy istoryko-etnohrafichnyi visnyk», Vyp. 2, Chernivtsi, 2000, c. 38-39.
 13. P. Nesterovskiy, Po russkoi Bukovine (putevoi nabrosok) [Across Russian Bukovyna (Travel Sketch)], in «Istoricheskiy vestnik. Istoriko-literaturnyi zhurnal», 1908, № 5, c. 671-706.
 14. S. Osachuk, «Leben und leben lassen» – «Zhyty i davaty zhyty inshym». Pid takim haslom zhyly nimtsi na Bukovyni u XIX – na pochatku XX st. [«Live and Give Others to Live». Under this Slogan, the Germans Lived in Bukovyna in the 19th – early 20th Century], in «Svoboda Slova», 2002, № 17.
 15. I. Prodan, Bukovinskie ocherki. Zabytyi russkii ugolok v Avstrii [Bukovynian Eessays. Forgotten Russian Corner in Austria], Kharkov, Tipohrafiia «Mirnyi trud», 1914, 32 s.
 16. Yu. Prysiazhniuk, Mentalnist ukrainskoho selianstva v umovakh kapitalistychnoi transformatsii suspilstva (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [The Mentality of the Ukrainian Peasantry in the Conditions of Capitalist Transformation of Society (Second Half of the 19th – Beginning of the 20th Century)], in «Ukrainskyi istorychnyi zhurnal», 1999, № 3, s. 23-33.
 17. Yu. Prysiazhniuk, Ukrainske selianstvo Naddnyprianskoi Ukrainy: sotsiomentalna istoriia druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [Ukrainian Peasantry of Dnieper Ukraine: Socio-Mental History of the Second Half of the 19th – Early 20th Century], Cherkasy, Vertykal, 2007, 640 s.
 18. Selskii hospodar (Chernivtsi), 1878, 15 chervnia.
 19. L.A. Simiginowicz-Staufe, Die Volkergruppen der Bukowina, Czernowitz, Druck und Verlag von H. Czopp, 1884, 203 s.
 20. Spokonvichna ukrainska zemlia. Istorychni zviazky Pivnichnoi Bukovyny z Rosiieiu i Naddnyprianskoiu Ukrainoiu: Dokumenty i materialy [Native Ukrainian Land. Historical Connections of Northern Bukovyna with Russia and Dnieper Ukraine: Documents and Materials], Uzhhorod, Karpaty, 1990, 467 s.
 21. T. Strynadko, Mentalnist bukovyntsiiv za tvoramy Yurii Fedkovycha [The Mentality of Bukovynians Based on the Works of Yuriy Fedkovych], in «Bukovynskiy istoryko-etnohrafichnyi visnyk», Vyp. 6, Chernivtsi, Prut, 2004, s. 205-210.
 22. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi, f. 386. Makovei Osyp (1867-1925), pysmennyk, literatrunyi krytyk, zhurnalist, hromadsko-kulturnyi diiach, op. 1, spr. 38 Makovei O. Stattia pro zhyttia ta diialnist S. Vorobkevycha, 80 ark.
 23. S. Vytvytskyi, Istorychnyi narys pro hutsuliv [Historical Eessay about Hutsuls], Lviv, Svit, 1993, 94 s.
 24. M. Yurii, Sotsiokulturnyi svit Ukrainy [Socio-Cultural World of Ukraine], Kyiv, Kondor, 2004, 738 s.
 25. F. Zieglauer, Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur zeit osterreichische occupation, II Bilderreiche, Die Jahre 1780 und 1781, Czernowitz, 1895, 176 s.